

Firidun Şuşinski

**Azərbaycanın musiqi
xəzinəsi**

**İ.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası**

Bakı-2015

MƏŞƏDİ CƏMİL ƏMİROV

Məşədi Cəmil Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixində görkəmli xidmətləri olan simalardan biridir. O, gözəl tarzən, mahir müğənni, eyni zamanda istedadlı bəstəkar və dirijor olmuşdur.

Məşədi Cəmil Kərbəlayı Əmiraslan oğlu Əmirov¹ 1875-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. İlk təhsilini mədrəsədə

almış Cəmilin uşaqlıq və gənclik illəri maddi ehtiyac içərisində keçmişdir. On iki yaşında olarkən atası vaxtsız vəfat etdiyindən o, anası Məşədi Yaxşı ilə altı başdan ibarət ailələrini dolandırmaq üçün təhsilini yarımcıq qoymuşdur. Balaca Cəmil şəhərin «Torpaq meydan»ında bişmiş noxud satmaqla ailəsinə kömək edirdi. Ağır ailə vəziyyəti Cəmili məktəbdən ayırsa da, qəlbində musiqiyə olan coşqun həvəsini söndürə bilməmişdi. Əksinə, onun musiqiyə meyli getdikcə daha aşkar hiss edilirdi.

Cəmil məhəllə toylarında saatlarla çalıb-oxuyanları dinləyirdi. Onu, hər şeydən əvvəl, tar aləti maraqlandırırdı. O, toy olan salon və eyvanlarda pəncərəyə, həyətdəki ağaclara dırmanıb, gözlərini tarçalanın barmaqlarına zilləyər, çalınan havalara, oxunan mahnılara diqqət yetirirdi. Onun musiqiyə olan həvəsi haqqında Şuşada belə bir əhvalat söyləyirlər: «Bir gün Cəmilgilin qonşuluğunda toy məclisi qurulur. Samovarlara qulluq etməyi Cəmilə həvalə edirlər. Cəmil çayniki dəmləmək üçün böyük bir samovarın altına qoyub lüləyini açır... Elə bu zaman xanəndə onun çox sevdiyi mahnılardan birini oxuyur. Cəmil mətbəxin qapısını açıb xanəndəni dinləyir... Sevdidiyi mahnını dinləyə-dinləyə xəyala dalan Cəmil samovarı unudur. Mətbəxdən qalxıb qonşu otağı bürüyən buğ toydakı adamların diqqətini cəlb edir. Samovarların yanına gələnələr suyun çaynikdən daşıb yerə töküldüyünü, Cəmilin isə sakitcə dayanıb xəyala daldığını görürlər».

Cəmil tar çalmağa arzusuna çata bilmirdi. Buna baxmayaraq, ruhdan düşmür, ağacdan tara oxşar bir şey düzəldir, üstünə nazik məftildən

1. M. C. Əmirov dahi bəstəkar Fikrət Əmirovun atası-tərtibçi

«sim» çəkir, toylarda öyrəndiyi havaları öz «tarı»nda çalır, xoş səsi ilə zümzümə edirdi.

Məlum olduğu kimi o zamanlar Şuşa bütün Zaqafqaziyada ticarət şəhəri kimi məşhur idi. Burada ticarətlə əlaqədar olaraq sənətkarlıq da inkişaf etmişdi. Şəhər yoxsulları öz uşaqlarını məktəbdə oxuda bilmədiklərindən onları alış-verişlə məşğul olmağa, sənət öyrənməyə qoyardılar. Yeganə oğlunun gələcəyini düşünən Məşədi Yaxşı arvad da Cəmil şəhər dərziilərindən birinə şagirdliyə verir.

Cəmil paltar biçib tikməyi öyrənir, sifarişlər qəbul edir, beləliklə, şəhərdə ən qabiliyyətli ustalardan biri kimi tanınır. Bir müddət sonra dərzi dükkanı açır. Onun müştərilərinin sayı gündən-günə artırdı. Get-gedə Cəmilin maddi vəziyyəti yaxşılaşır. Hətta o, şəhərin «Çöl Qala» məhəlləsində ikiotaqlı ev də tikdirir. Bir sözlə, Cəmil kasıbçılığın daşını birdəfəlik atır. Lakin musiqiyə daxilən duyduğu ehtiyac onu narahat edir, düşündürürdü. O, şəhərdə məşhur dərzi yox, adlı-sanlı bir musiqiçi - tarzən kimi tanınmaq arzusunda idi. Cəmil bu məqsədlə tar çalmağı öyrənir. Cəmilin tarı öyrənməsinin qısaca tarixi belədir: Bir tarzən özünə və oğlanlarına paltar tikdirmək üçün Cəmilə sifarişlər verir. Paltarları almağa gələn tarzən dərzinin tar çaldığını görür. Onun həvəslər tar çalmağı qoca tarzənin xoşuna gəlir. Kişi paltarları alanda Cəmil deyir:

– Usta, mən tikdiyim paltarlara səndən haqq almayacağam. Bunun əvəzinə mənə tərda bir-iki şey öyrətsən, pis olmaz.

Cəmilin səxavətini, musiqiyə hədsiz həvəsini nəzərə alan qoca tarzən onunla razılaşıır. Bir müddətdən sonra Cəmilin tar çalmağı dərziyindən də məşhur olur.

Dövrünün bir çox sənətkarları kimi Cəmil də böyük musiqişünas Nəvvabdan klassik Şərq muğamlarının sirlərini əxz edir. Bir müddət sonra isə o, dərziilik sənətindən tamam uzaqlaşır tarzənliklə məşğul olur. Şuşa məclislərində ilk dəfə xanəndə Qaragöz Zülfüqarla çalıb-çağırmağa başlayan Məşədi Cəmil tezliklə Qarabağ, Şəki və Şirvanda həm tarzən, həm də xanəndə kimi dinləyicilərin sonsuz məhəbbətini qazanır.

1907-ci ildə Məşədi Cəmil Gəncə şəhərinə köçür. Yerli musiqiçilər ilə yaxından tanış olur, beləliklə, şəhərin musiqi həyatında görkəmli rol oynayır. Məşədi Cəmil Gəncə məclislərində Məşədi Məmməd Fərzəliyevi, Malibəyli Həmidini, Musa Şuşinskini, sonralar isə Bülbülü və Seyid Şuşinskini öz sədəfli tarı ilə müşayiət etmişdir. Bütün mahalda gə-

zəl tarzən və mahir bir müğənni kimi məşhur olan Cəmilin hamı öz şənliklərində, məclislərində görmək istəyirdi. O zaman xalq arasında deyirdilər: «Cəmil məclisədə dəvət edən uduzuzmaz». Çünki, Cəmil tar çalmaqla bərabər, həm də oxuyurdu. Məclislərdə Cəmil çox zaman Malibəyli Həmidini, Malibəyli Həmid isə Məşədi Cəmilin tərda müşayiət edərdi. Bu məşhur sənətkarların məclisinə düşən dinləyicilər özlərini bəxtiyar hesab edirdilər.

1910-cu ilin ilk aylarında Məşədi Cəmil bir qrup musiqiçi ilə Rıqa şəhərindəki «Qrammofon» şirkətinə dəvət olunur. Burada o, bir sıra muğam və türk mahnılarını vala yazdırır. Məşədi Cəmil ancaq tar çalan kimi qalmaq istəmirdi. O, Gəncədə yaşadığı müddət ərzində tədrisən qarmon, kamança, skripka və pianoda çalmağı da öyrənmişdi. Onun yaradıcılıq planları geniş idi. Cəmil dərk edirdi ki, dövrünün qabaqcıl bir musiqiçisi olmaq üçün ona biricim növbədə musiqi təhsili və not cavadına yiyələnmək çox vacibdir. 1911-ci ildə o, musiqi təhsili almaq üçün Türkiyənin İstanbul şəhərinə gedir. İki ilə yaxın İstanbulda yaşayır. Bu müddət ərzində həm musiqi təhsili alır, həm not savadına yiyələnir, həm də Avropa musiqisi ilə yaxından tanış olur.

Məşədi Cəmil Türkiyədə olduğu illərdə Azərbaycan musiqisinin qızgın bir təbliğatçısı kimi çıxış edir. Onun İstanbulda verdiyi konsertlər böyük rəğbətlə qarşılanır. Məşədi Cəmil buradakı konsertlərində klassik Azərbaycan muğam və təsniflərini məlahətli səslə oxuyur, tərda isə solo çalırdu. Türklər tarı sinə üstə tutub çalmağı ilk dəfə Məşədi Cəmilin ifasında görmüşlər. O zaman İstanbul mətbuatında Məşədi Cəmilin türkləri valeh edən çalğısı haqqında səmimi rəylər yazılmışdı. Məşədi Cəmil İstanbulun musiqi ictimaiyyəti qarşısında Qafqaz musiqisi haqqında dəfələrdə məruzə etmişdi. Cəmilin Azərbaycan musiqisi və onun məşhur nümayəndələri haqqındakı çıxışı türk musiqişünaslarını heyran qoymuşdu. İstanbulun ən nüfuzlu jurnallarından biri olan «Şəhəl» sənətkarın tarla birlikdə şəklini vermiş, haqqında böyük məqalə çap etmişdi. Məqalənin müəllifi Türkiyənin məşhur musiqişünası Rauf Yekta bəy yazmışdı: «*Qafqazın ən məşhur musiqi sənətkarlarından olan Cəmil bəy not öyrənmək və osmanlı musiqisini tədqiq etmək məqsədi ilə Gəncə şəhərindən bizə qonaq gəlmişdir. Biz onun vəsiti ilə Qafqaz diyarının musiqisi haqqında olduqca qiymətli məlumatlar əldə etdik*».¹

1. Rauf Yekta bəy, *Qafqaziyədə musiqi, "Şəhəl" jurnalı, İstanbul 1912-ci il №59, səh 210*

Azərbaycan musiqisi tarixində ilk dəfə muğamları nota salanlardan biri məhz Məşədi Cəmil olmuşdur. O, hələ 1912-ci ildə İstambulda yaşadığı vaxt «Heyratı» muğamını nota salıb «Şəhbal» jurnalının səhifələrində çap etdirmişdi. Azərbaycan muğam və mahnularının Məşədi Cəmil tərəfin-dən nota köçürülməsini qiymətləndirən Rauf Yekta bəy həmin məqaləsində deyir: «...*Bu sətirlərin müəllifi Cəmil bəy Əmirovun nota saldığı «Heyratı» muğamını «Şəhbal» mənbu-nömrəsində (59-cü nömrəsində) çap etdirmişdir. Biz Cəmil bəydən Qafqaz musiqisinin bir çox not yazılarını, həm də bu musiqiyə aid bəzi stenoqrafik məlumatları almışıq.*

*Cəmil bəy İstambuldən vətəninə qayıdarkən Qafqazın ən gözəl şərqlərini nota salıb bizə göndərəcəyini vəd et-mişdir. Biz bununla bizə yabançı olmayan Qafqaz şərqi-ləri ilə dinləyicilərimizi şad edəcəyimizə ümid edirik».*¹

Məşədi Cəmil Türkiyədə təhsil aldığı müddətdə Şərqdə məşhur olan musiqi alətlərindən ud və kanonda çalmağı öyrənmişdi. 1913-cü ildə doğma vətəninə qayıdan Məşədi Cəmil özü ilə bu iki aləti də gətirmişdi.

Zəngin sənət təcrübəsi ilə vətənə qayıdan istedadlı sənətkar Gəncənin musiqi həyatında geniş fəaliyyət göstərir. O, 1913-cü ilin yayında şəhər musiqiçilərinin iştirakı ilə bir neçə Şərq konserti təşkil edir. Onun həmyerliləri qarşısında özünəməxsus incə bir məharətlə türk şərqləri oxuması, ud və kanonda bir neçə muğamı gözəl çalması dinləyiciləri valeh edir. Həmin günləri sonralar xatırlayan qocaman xanəndə Musa Şuşinski demişdir: «*Mən Məşədi Cəmili uşaqlıqdan tanıyırdım. Biz Şuşada qonşu idik. O, gənc yaşlarından tar çalmağı öyrənmişdi. Məşədi Cəmil bütün muğamları həm gözəl bilir, həm də zövqlə çalardı. Olduqca savadlı, həm də ziyalı və mədəni sənətkar idi. Gəncədə konsert verəndə türk mahnılarını elə məharət və ustalıqla oxuyurdu ki, adam heyran qalırdı. O, kanonda «Bayatı-Şiraz» çalanda dinləyicilər onu səhnədən buraxmazdılar»*»².

Məşədi Cəmil Azərbaycan musiqisinin bir çox sahələrində hərtərəfli fəaliyyət göstərməklə teatr sənətimizin inkişafında da mühüm rol oynamışdır. O, Şuşada və Gəncə-də olarkən Üzeyir Hacıbəyovun opera və operettalarında Məcnun, Zeyd, Kərəm, Rza bəy və başqa rolları müvəffəqiyyətlə oynamış, teatr orkestrlərinə dirijorluq etmişdir.

1. *Yenə orda*

2. «*Kommunist*» qəzeti, 1957 №304

Məşədi Cəmilin Azərbaycan musiqi tarixində bir bəstəkar kimi də müəyyən xidmətləri olmuşdur. O, 1915-ci ildə «Seyfəl-Mülük» operasını yazır və əsəri tamaşaya qoymaq üçün bir çox xanəndə və musiqiçiləri Gəncəyə dəvət edir. «Seyfəl-Mülük» operasının ilk rejissoru SSRİ xalq artisti Sidqi Ruhulla bu tamaşa haqqında yazmışdı: «*1915-ci ildə Gəncədə Məşədi Cəmil Əmirovun «Seyfəl-Mülük» operasını tamaşaya qoymaq üçün hazırlıq görürdük. Bu məqsədlə görkəmli xanəndə və sazəndələrdən Ələsgər Abdullayev, Məcid Behbudov və başqalarından ibarət bir qrup təşkil etmişdik: «Seyfəl-Mülük» operasının rollarını bu adamlar arasında bölüşdürdük.*

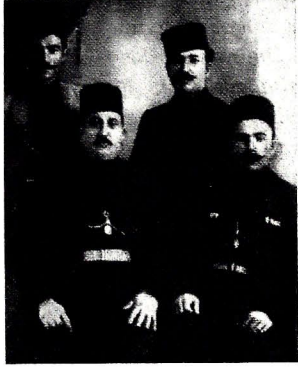
*Operanın qəhrəmanlarından olan gənc Səadətın rolunu ifa etmək üçün malahətli və incə səslə bir qız lazım idi. Bu işə bizim işimizi çox çətinləşdirirdi. Xeyli axtarırdıqdan sonra, nəhayət artistlərə rəğbət bəsləyən gənc bir oğlanı bizə nişan verdilər. O zaman həmin gənc el arasında «Xanəndə Bülbül» deyirdilər. M.C.Əmirovun vasitəsi ilə Bülbülü çağırırdırdıq».*¹ Bülbülə qız rolunda çıxış etmək təklif olunanda o:

-Necə, arvad tumanı geymək? Bu ki, kişi üçün biabırılıqdır! - deyə əsəbiləşmişdi. Lakin Məşədi Cəmilin xahişindən sonra Bülbül qız rolunda oynamağa razılıq vermişdi. Sonralar bu hadisəni xatırlayan Bülbül yazmışdı: «*Mənim səhnəyə çıxmağuma aşağıdakı hadisə səbəb olmuşdur: «Mənim Gəncə dostla-rımdan tarzən Məşədi Cəmil musiqili-əsər yazmışdı. Müəllimimə qarşı olan hörmətimə görə onun əsrində qız rolunda çıxış etməyə razılıq verdim. O zaman aktyor qüvvəsinə olduqca ehtiyac olduğundan mənə iki rol verdilər: Bir pərdədə mən vəzirin oğlu, digərində isə qız rolunda çıxış etdim».* «Seyfəl-Mülük» operası Gəncədə iki dəfə oynanıldıqdan sonra 1916-cı il iyun ayının 3-də Tiflis şəhərində «Kazyonnu teatr»ın binasında (hazırda Z. Palişvili adına Opera və Balet Teatrında) göstərilmişdi. Məşədi Cəmil operanın tamaşasında dirijorluq etmişdi. Sidqi Ruhulla yazır ki, *tamaşa salonu adamları dolu idi. Azərbaycanlılardan başqa girci və ruslar da gəlmişdilər.*² Operanın istər musiqisi, istərsə də artistlərin yaxşı oynaması xalqa xoş gəldiyindən tamaşa bir neçə dəfə göstərilmişdi.

1. Bülbül. *Artistin yolu* «Bakinskiy raboçi» qəzeti 16 mart 1938-ci il.

2. «*Kommunist*» qəzeti 1957 №304

Tiflis qastrollarından sonra Məşədi Cəmil gənc xanəndə Bülbül ilə İrəvana qastrol səfərinə çıxır. Bülbülün insanı valeh edən incə səsi, Məşədi Cəmilin şirin çalğısı İrəvan tamaşaçıları tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmışdı.

**Məşədi Cəmil dostları
arasında**

- yəni Gəncədə musiqi məktəbi açmaq üçün dəfələrlə Yelizavetpol qubernatoruna müraciət etmiş, hətta Qafqaz canişininin qəbulunda olmuşdu. Lakin ona öz nəcib arzusunu həyata keçirməyə imkan verilmədi. Əlbəttə, bu təəccüblü hadisə deyildi. Çünki bürokrat çar məmurları rus olmayan xalqların mədəni inkişafına müxtəlif bəhanələrlə maneçilik törədirdilər. Bunu başa düşən Məşədi Cəmil ruhdan düşmədi, öz şəxsi maddi imkanları əsasında «Muğamat kursu» açdı. Bura gənc istedadları dəvət edib, onların musiqi təhsili ilə məşğul olmağa başladı.

Məşədi Cəmilin çəkdiyi zəhmət hədəf getmədi. Bir çox cavan musiqiçilər onun təlimi sayəsində görkəmli sənətkar kimi Azərbaycan musiqisini inkişaf etdirməkdə əvəzsiz xidmətlər göstərdilər. Seyid Şuşinski, Bülbül, Zülfü Adıgözəlov, Əli Cavadoğlu, Əbdürrəhman Fərəcov və Musa Şuşinski kimi xanəndələrin bir sənətkar kimi püxtələşməsində Məşədi Cəmilin müəyyən rolu olmuşdur. Mənim heç yadımdan çıxmaz. Günlərin birində, Şuşada Seyid Şuşinski bizdə qonaq olarkən mən ona keçmiş sənətkarların şəkillərini göstərirdim. O, xüsusi bir maraqla sənət dostlarının şəkillərinə baxırdı, baxdıqca gah

cöhrəsi tutulur, gah açılır, gah da dodaqlarında təbəssüm görünürdü. Birdən o, şəkillərin içərisində Məşədi Cəmilin 1912-ci ildə İstanbul şəhərində çəkirdiyi şəkli görəndə ayağa qalxıb otaqda fikirli-fikirli o baş bu başa var-gəl etdi. Sonra yenidən Məşədi Cəmilin şəklinə heyrətlə baxdı. Bir qədər keçməmiş yaş damcları şəklin üstünə töküldü.

- Ağa, nə üçün bütün sənət dostlarının şəkilləri içərisində Məşədi Cəmilin əksini görəndə əhvalınız dəyişdi? - deyə soruşdum.

Seyid Şuşinski dərinəndən köksünü ötürdü, dəsmalı ilə üzünü isladan göz yaşını silib dilləndi: - «Eh... hanı o keçən günlər, gənclik illəri? Hanı Məşədi Cəmil... Məşədi Cəmilin adı çəkiləndə gəncliyimin ən xoş günləri bir-bir gözümün önündən keçir. Gəncə məclisləri, Tiflisin şən gecələri, Barjomi, Kislovodski, Şuşa yaylaqları - hansını deyim? Bu yerlərin hər daşına, hər bağçasına, coşqun sularına baxsan Məşədi Cəmil ilə keçirdiyimiz günlərin əksini görərsən.

Məni xanəndəlik sənətinə sövq edən, musiqiyə həvəsləndirən Məşədi Cəmil olmuşdur. Məşədi Cəmil Şərq musiqisinə dərinəndən bələd olan mahir musiqişünas, həm də çox şirin oxuyan və çalan idi. O, «Rast» muğamını mayədə, «Segah», «Şikəsteyi-fars»ı və «Şur»u pəsdən yaxşı oxuyardı. Məşədi Cəmil Hacı Hücünün, Məşədi İsinin, Əbdülbaqinin (Bülbülcanın) xalları və guşələrini mənə öyrədərdi. Bir də Məşədi Cəmil olduqca mədəni, ağıllı, ürəyiaçıq və qonaqpərvər bir insan kimi bütün Qafqaz musiqiçiləri arasında məşhur idi - Seyid Şuşinski bir qədər susduqdan sonra yenidən ah çəkib dedi: - Bəs belə bir gözəl insanın, yaxşı sənətkarın şəklinə öləri baxmaq olarmı? Bax, buna görə də əhvalım pərişan oldu».

Görkəmli müğənni Bülbül də Azərbaycan musiqisi və onun görkəmli nümayəndələri haqqındakı çıxışlarında Məşədi Cəmilin adını hörmətlə çəkir, onun sənətkarlıq qabiliyyətinə yüksək qiymət verirdi. Bülbül Məşədi Cəmilin özünün ilk müəllimi hesab edirdi. Bülbül «Muğamat və xalq havaları haqqında» sərlövhəli məqaləsində yazmışdı: «Mən 15 yaşında olarkən Məşədi Cəmil ilə qız toyuna getmişəm. O, «Mahur» çaldı, mən oxuyub «Zəminxarə»yə çıxdım. Sonra gördüm ki, bir nərdivan gətirdilər ki, aşağı düşəm. Lakin Məşədi Cəmil mənə usta yolla «Zəminxarə»dən mayeyə endirdi. Mən onda bildim ki, o, mənə öyrətmək üçün oxudur».¹

1. Bülbül. Muğamat və xalq havaları haqqında (əlyazması) Azərbaycan EA Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun arxivi, qovluq 68

Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Məşədi Cəmil həqiqi xalq sənətkarı kimi respublikamızın musiqi həyatında yaxından iştirak etmişdir.

Sovet quruluşunun sənətkara verdiyi geniş imkanlardan ruhlanan musiqiçi yerli əhaliyə mədəni xidmət məqsədi ilə 1921-ci ildə Gəncədə dram truppası yaradır. Truppa iki ilə yaxın bir müddətdə Gəncə, Şəki, Qazax mahallarında zəhmətkeşlərin qarşısında musiqili dramlar, opera tamaşaları ilə çıxış etmiş, yerli əhəlinin rəğbətini qazanmışdı.

*Məşədi Cəmilin arzusu musiqi məktəbi açmaq idi. Nəhayət, o, bu arzusuna da çatdı... 1923-cü ildə onun təşəbbüsü və yaxından köməyi ilə Gəncədə musiqi məktəbi açıldı. Birinci il məktəbə 39 tələbə qəbul olunmuşdu.*¹ Son dərəcə gözəl təşkilatçılıq qabiliyyəti olan Məşədi Cəmil həmin məktəbin ilk direktoru (1923-1928) olmuşdur. Bundan əlavə o, məktəbdə tədris demiş, həm də xalq çalğı alətlərindən ibarət orkestrə rəhbərlik etmişdir. Sonralar bu məktəb böyüyərək 1928-29-cu tədris illərində musiqi texnikumuna çevrilmişdi. Bu məktəbi qurtaran bir sıra tələbələr sonralar Azərbaycanda musiqiçi kimi məşhur olmuşlar.²

Məşədi Cəmilin sənətkarlığı sözüün həqiqi mənasında milli sənət idi. Bu sənət, hər şeydən əvvəl, mənsub olduğu xalqın nəcib hiss və duyğularını əks etdirmişdir. Məhz buna görə də onun istər çalib-oxumağı, istərsə də musiqili əsərləri həmişə rəğbətlə qarşılanmışdır.

Azərbaycan milli teatrının professional mədəniyyət ocağı səviyyəsinə yüksəlməsində də Məşədi Cəmilin müəyyən xidmətləri olmuşdur. O, artist kimi fəaliyyət göstərmiş, həm də ilk milli operetta yazanlardan biri kimi tanınmışdır. Onun «Seyfəl-Mülük» operasından çox sonralar yazdığı «Namuslu qız» (1923) operettası da Gəncədə müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulmuşdur.

Gözəl librettosu və musiqisi olan «Namuslu qız» əsəri bir neçə il Gəncə teatrının repertuarında möhkəm yer tutur. Əsərin şöhrəti hər yana yayılır. Bir çox teatr kollektivi əsəri oynamaq üçün müəllifə müraciət edir. Odur ki, 1924-cü ildə «Namuslu qız» operettası ayrıca kitabça

1. K. Safaryeva "Музыкальное образование в Азербайджане" *Azərbaycans-kaya muzika. Moskva 1961 str. 293*

2. *Məşhur el xanəndəsidir. O opera tamaşalarında da çıxış etmiş, 1930-1931-ci illərdə Bakıda bir neçə dəfə konsert vermişdir-müəllif*

şəklində çap edilərək Azərbaycanın bir çox yerlərinə göndərilir. Operetta Şuşada, Ağdaşda, Şəkiddə, Bərdədə, Zaqatalada, Ağdamda və Tiflisdə tamaşaya qoyulur. Bu şəhərlərin musiqi ictimaiyyəti və teatr truppaları çoxlu məktub və teleqramlar göndərərək əsərin müəllifini hərərətlə təbrik edirlər. Azərbaycanın əməkdar artisti Mürşüd Həşimli «Namuslu qız» operettasının Şuşada ilk tamaşasını belə xatırlayır:

«1924-cü ilin yayında Zülfüqar Hacıbəyov ailəsi ilə Şuşaya dincəlməyə gəlmişdi. O, Şuşanın səhnə həvəskarlarını ətrafına toplayıb bir tamaşa verməyi məsləhət gördü. Belə qərara alındı ki, «Aşiq Qərib»i oynayaq. Lakin Qəribi oynamaq üçün qız lazım idi. Çox axtarışdan sonra qarmonçalan Kamrabəyimi tapdıq. Onun iştirakı ilə «Aşiq Qərib»i göstərdik.

Üçüncü pərdənin fasiləsində dedilər ki, Gəncədən məşhur tarçalan Məşədi Cəmil gəlib, özü də tamaşa salonunda əyləşibdi. Tamaşa qurtardıqdan sonra o, səhnəyə gəlib Zülfüqar bəyi və bizi təbrik etdi:

Sabahısı günü Məşədi Cəmil teatra gəlib bizimlə söhbət etdikdən sonra məsənin üstünə təzə çap olunmuş bir kitab qoyaraq dedi:

– Bu mənim təzə əsərimdir.

Teatrın artistləri əsərlə tanış oldular. Təzə əsərin adı «Namuslu qız» idi. Bir neçə gündən sonra əsəri tamaşaya qoyduq. Mən Hacı Sadıq rolunda çıxış etdim. Tamaşaya müəllif özü dirijorluq edirdi. Tamaşa günü adam həddindən artıq çox idi. Əsərin axırında tamaşaçılar Məşədi Cəmilə səhnəyə çağıraraq onu hərərətlə qarşıladılar. Həkim Kərim bəy Mehmandarov Şuşa camaatı adından müəllifi təbrik etdi... Məşədi Cəmilə çoxlu gül dəstələri verdilər.

«Namuslu qız»u bir neçə dəfə oynadıqdan sonra Məşədi Cəmilin iştirakı ilə «Leyli və Məcnun» operasını verdik. O gecə Cəmil Məcnun rolunu məharətlə oynadı.

Yayın axır günlərində Məşədi Cəmilə Bakıya dəvət etdilər. «Namuslu qız» Bakıda oynanıldı. Mənim Məşədi Cəmil ilə ikinci görüşüm 1925-ci ildə yenə Şuşada olmuşdur. O zaman böyük şairimiz Füzuliyə həsr edilmiş ədəbi-bədii gecə keçirildi. Həmin gecəni məşhur müğənnimiz Bülbül təşkil etmişdi. Bülbül Füzulinin şərəfinə xorla ifa olunan bir mahnı düzəltmişdi. Mahnının sözləri Cabbar Qaryağdı oğlunun, musiqisi isə Bülbüllün idi. Gecədə dinləyicilər tərəfindən məhəbbətlə qarşılanan

Məşədi Cəmil Füzulinin sözlərindən ibarət bir türk təsnifi oxudu, həm də tarda «Segah» çaldı».¹

Məşədi Cəmil istedadlı xanəndə-tarzən idi. Onun xoş, məlahətli səşindən savayı, tar çalmaq sahəsində orijinal xüsusiyyətləri var idi. Hər şeydən əvvəl, o, Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixində görkəmli bir tarzən kimi daha çox məşhur olmuşdur. Məşədi Cəmil uzun illər Qaragöz Zülfiqar, Seyid Şuşinski, Bülbül, Musa Şuşinski, Malibəyli Həmid və Əsgər, Əli Cavadoğlu kimi məşhur müğənniləri tarda müşayiət etmiş, həm də bir tarzən-solist kimi müasirləri arasında fəxri yer tutmuşdu.

Məşədi Cəmil böyük tarzən Sadıqcanın tar məktəbinin ən görkəmli davamçılarından biri idi. O, bütün muğamları çox gözəl çalardı. Onun tarından qopan xoş sədalar insanın qəlbini həyəcanla doldurardı. Çünki o, tar ifaçılığının ən mürəkkəb və çətin texnikasına yiyələnmiş bir usta idi. Məşədi Cəmilin tarda çaldığı «Segah» daha məşhurdur. O da öz çalğısı ilə sübut etmişdir ki, muğamatın çox mürəkkəb nyuanslarını (səş əlamətlərini) tarda çox müvəffəqiyyətlə vermək olar.

Məşədi Cəmil nadir istedad sahibi olmaqla bərabər, həm də yüksək mənəviyyətli, nəcib, xeyirxah insan, qayğıkeş bir müəllim idi. Məşədi Cəmilin gənc ifaçılara məsləhətlər verməsi, həssas sənətkar qəlbi ilə kömək etməsi və onları ruhlandırması haqqında Azərbaycan SSR xalq artisti Solmaz Orlinkaya öz xatirələrində belə yazmışdır: «*Səhnə arxasına gəlib məni təbrik edənlər çox olurdu. Mən bu adamların kim olduqlarını bilmirdim. Bəzi vaxt qaçıb gizləndirdim ki, məni görüb tanınmasınlar. «Namuslu qız» operettasının müəllifi Məşədi Cəmil Əmi-rov da gəlib məni təbrik elədi, qucaqlayıb alnımdan öpdü və mənə dedi: «Çox yanıqlı səsin var. Adam qulaq asanda təsirlənir, qüssə ona güc gəlir. Bir opera yazmaq fikrindəyəm. Çalışacağam ki, sənin ruhuna uyğun bir rol yaradım. Məşədi Cəmil əlimi bərk-bərk sıxıb getdi».*²

Məşədi Cəmil bütün varlığı ilə xalq musiqisinə bağlı olmuşdur. O, sənət yollarında fədakarlıq göstərmiş, xalqın məhəbbətinə həssas üreklə yanaşmışdır. Onun musiqi yaradıcılığı xalq musiqisinin zəngin ənənələri üzərində qurulmuşdur. Başqa sənət dostları kimi Məşədi Cəmil də dərin zövq, yüksək həvəs və böyük məhəbbətlə çalib-oxuduğu muğam və

¹*Mürşüd Həşimlinin xatirələri (MƏİ-də müəllifin şəxsi fondunda saxlanılır)-tərtibçi*

²*R. Şahvələd. "Solmaz". Bakı 1962 səh 8*

el mahnılarının gözəl səslənməsinə az əmək sərf etməmişdi. Görkəmli səhnə ustası Sidqi Ruhulla yazmışdı: «...*Məşədi Cəmil öz dövrünün ən qabaqcıl və maarifpərvər adamlarından biri idi. Xanəndəlik etməzdi, lakin gözəl oxuyardı. Tar, ud və kanon alətlərini çalmaqda misilsiz usta idi. Məşədi Cəmil səhnəni çox sevərdi, özü çox xeyirxah adam idi. Mənim aktyorluğuma qiymət qoyardı, yaradıcılığım haqqında gözəl məsləhətlər və göstərişlər verərdi».*¹

Məşədi Cəmil Əmirov XX əsr Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli xadimləri içərisində mahir bir bəstəkar, qayğıkeş müəllim, istedadlı müğənni və görkəmli tarzən kimi şərəfli yer tutur. O, mənəli ömrünün 40 ilini milli incəsənətimizin tərəqqisinə həsr etmişdir. Onun keçdiyi yol gərgin, ağır mübarizə, arasıkəsilməz axtarışlarla dolu olmuşdur. Bu yol həm də oxumaq, öyrənmək, klassik Şərq musiqisinin ənənələrini mənimsəmək, yüksəlmək yolu idi. Müasir Azərbaycan ifaçıları və bəstəkarlar bu yola nəzər salsalar, şübhəsiz ki, çox şey öyrəne bilərlər.

İstedadlı sənətkar Məşədi Cəmil Əmirov 1928-ci ildə Gən-cə şəhərində vəfat etmişdir. Onun zəngin irsi bu gün-də Azərbaycan milli mədəniyyətinin yüksəlməsinə kömək edir. Məşədi Cəmilin adı və əməlləri bu gün yüz minlərlə musiqi sevən azərbaycanlılar tərəfindən hörmətlə yad edilir.